

PÁZMÁNY *1635*
— *a l a p i t v a*

Pázmány Law Working Papers

2016/29.

Tárnok Balázs

**Növekvő tendenciák a felvidéki
magyar iskolaválasztásban**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest

<http://www.plwp.eu>

Növekvő tendenciák a felvidéki magyar iskolaválasztásban

Bevezetés

A 2014-es és 2015-ös hivatalos szlovák iskolakezdési adatok alapján az elmúlt két évben 165 fővel nőtt a magyar iskolát választók száma a Felvidéken. A 2014-es év iskolakezdési számai kiugró adatokat mutattak, hiszen 146 fővel növekedett a magyar iskolakezdők száma az azt megelőző év adataihoz képest. Ennek ellenére 2015-ben is sikerült tovább növelni 19 fővel a magyar iskolakezdők számát, így az elmúlt két év alapján egyértelműen kijelenthető, hogy egy pozitív trendváltás van kialakulóban a Felvidéken a magyar iskolaválasztás kérdésében.

1. A felvidéki magyar közoktatási helyzetkép

Jelen fejezetben bemutatjuk a felvidéki magyar közösség sorsát befolyásoló tényezőket, felvázoljuk az aktuális demográfiai, és az ehhez kapcsolódó politikai tendenciákat, valamint a kisebbségi oktatás helyzetét. Különös figyelmet fordítunk az iskolaválasztási motivációkra, tekintettel arra, hogy ennek elméleti megalapozása és megértése döntő lehet a kisebbségi oktatás támogatásának filozófiájában.

1.1. Demográfiai és etnopolitikai áttekintés

Az elmúlt évtizedek magyar népességfogyása a Felvidéken köztudomású ténynek tekinthető. A legutóbbi két népszámlálás eredményei lesújtóak, hiszen az elmúlt 20 évben mintegy 108 ezer fővel fogyatkozott meg a felvidéki magyarság. Amíg 1991-ben 567 296 fő vallotta magát magyarnak, 20 évvel később csupán 458 467 fő.¹

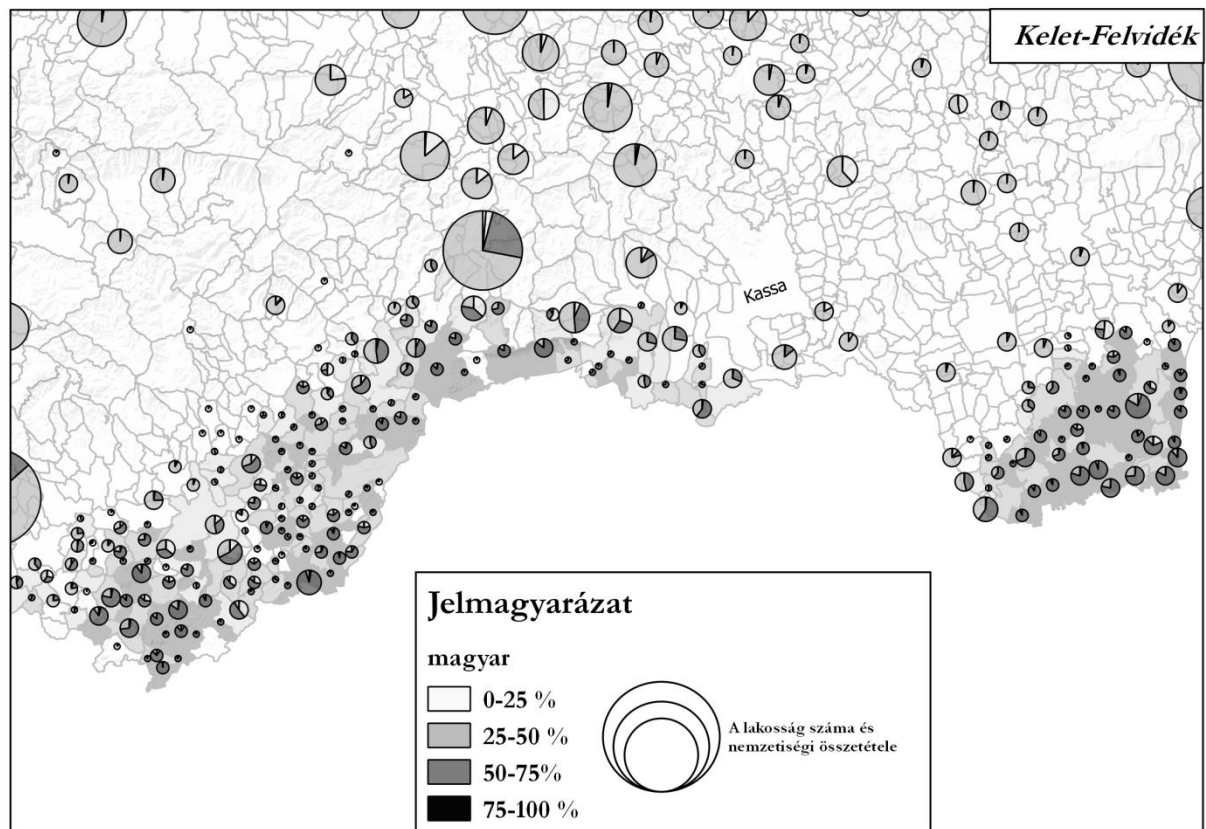
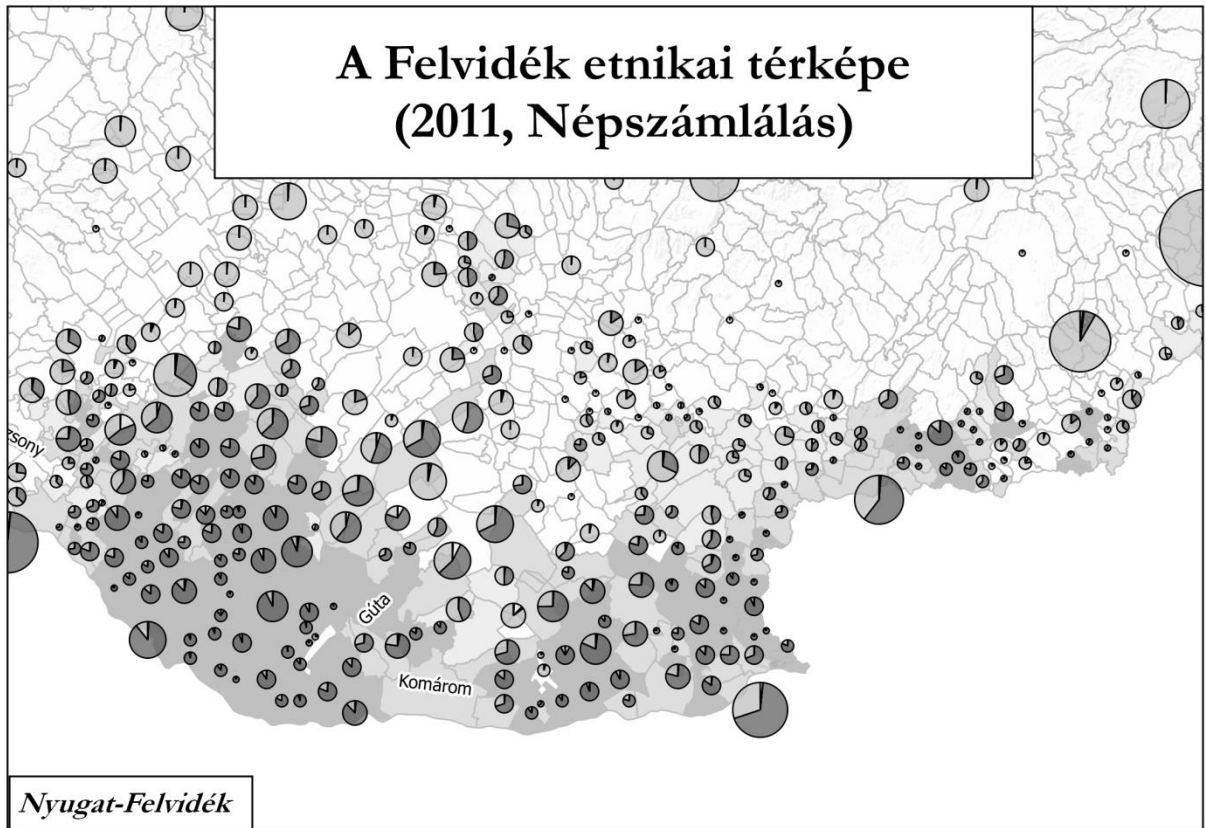
* A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. E-mail: tarnokbalazs@gmail.com

A szerző ezúton fejezi ki köszönetét Dr. Halzl Józsefnek, a Rákóczi Szövetség elnökének és Csáky Csongor főtitkárnak, akik szakmai meglátásaikkal és ösztönzésükkel segítették e tanulmány létrejöttét, valamint a Szövetség többi munkatársának, akik szintén hozzájárultak a kutatás sikeréhez, különös tekintettel Nagy Domonkos Istvánnak, a demográfiai ábrák és térképek szerkesztéséért. A szerző köszönetet mond témavezetőjének, Dr. Lánkos Petra Leának a szöveg nyelvi és tartalmi felülvizsgálatáért, valamint Dr. Kántor Zoltánnak és a Nemzetpolitikai Kutatóintézetnek a szakmai lektorálásért.

¹ Gyurgyík László: Egy csökkenés anatómiája, *Kommentár*, 2012/3. Letöltés helye:

www.kommentar.info.hu/iras/2012_3/egy_csokkenes_anatomiaja; letöltés ideje: 2015. november 10.

1. ábra. A magyar nemzetiségű lakosság aránya Szlovákia településein 2011-ben²

Ehhez a nagy népességfogyáshoz hozzájárult az elmúlt pár évtized következetes, a magyar nyelvű lakosság szempontjából rendkívül káros közigazgatási politikája is, egyfajta „*etnopolitikai gerrymandering*”.³ A dél-szlovákiai magyar többségű sávban a 2001-es népszámlálási adatok alapján 432 magyar többségű település, ugyanakkor mindössze két magyar többségű járás található, valamint egyetlen olyan megye sem jött létre, ahol a magyarok aránya elérné a 40%-ot.⁴

Érdeemes ugyanakkor felhívni a figyelmet Kapitány Balázs megállapításaira, amelyek árnyalják a hivatalos népszámlálási adatokat, így a felvidéki magyar közösség lélekszámát is.⁵ Alapvető kiindulási pontja, hogy a népszámlálások etnikai vonatkozású eredményei a legtöbb országban közpolitikai következményeket vonhatnak maguk után, másrészt a polgároknak országonként eltérő politikai és nyelvi környezetben kell nyilatkozniuk a nemzetiségükről a népszámlálás alkalmával. Ez az etnikai identitásuk felvállalására is kihathat, ezért ezeket az adatokat megfelelő forráskritikával kell kezelni.⁶ Megállapítja, hogy a főszabály szerinti kötelező adatszolgáltatás kivételeként a nemzetiséghez tartozásra vonatkozó kérdésekre nem kötelező a válaszadás a legtöbb Magyarországgal szomszédos országban, amely lehetőséggel egyre többen élnek, ekképpen pedig a nem szolgáltatott adatok vizsgálata kulcskérdéssé vált a népszámlálási eredmények értelmezésében.⁷ Szlovákiában a nem nyilatkozók aránya a publikált és a feltehetőleg részben pótoló adatok szerint 7,1 százalék, mintegy 382 ezer fő (2001-ben csupán 55 ezer fő nem nyilatkozott a nemzetiségéről). Kapitány Balázs becslésén alapuló feltételezése a magyar nemzetiségűek „*korrigált*”⁸ számát tekintve 493 437 fő, tehát 34 970 fővel több, mint a hivatalos 2011-es népszámlálási adatok.⁹

Az egyre gyengülő demográfiai helyzetet a szlovák politikai irányvonalak mentén kialakult állami tendenciák is csak tovább rontják. Ennek egyik megjelenési formája a nyelvpolitika formálása, amely az állami nacionalizmus egyik lecsapódási területe lehet. A hivatalos nyelvet támogató nyelvpolitika nagyon gyakran a hatékonyság érvével van alátámasztva, ám egyben a

² Forrás: Rákóczi Szövetség

³ Morvai Tünde, Szarka László: *A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában Gömöri, mátyusföldi és zoboralji gyakorlatok, Kisebbségkutatás, 2012/3. 536-567, itt: 539.*

⁴ Szarka László: A szlovák és a magyar nyelv státusa a dél-szlovákiai kétnyelvűség gyakorlatában, *Magyar Tudomány* 170, 2009. 11:1335-1342.

⁵ Kapitány Balázs: Külhoni magyar közösségek, in: Monostori Judit, Öri Péter, Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015*, KSH NKI, Budapest. 227-240.

⁶ Kapitány 2015, 227-228.

⁷ Kapitány 2015, 228-229.

⁸ Kapitány becslése úgy korrigálja a nemzetiségükről nem nyilatkozók számát, hogy a nem nyilatkozókat arányosan szétosztja az adott területen az etnikumukról nyilatkozók aránya szerint.

⁹ Kapitány 2015, 234, 239.

kisebbség többségbe való beolvasztását is szolgálja.¹⁰ Ezen állami nacionalizmus, amely az oktatásban is komoly szerepet tölthet be, kényszerített asszimilációs hatásokat válthat ki a kisebbségben élő nemzeti közösségekben. Mindemellett a kisebbségi oktatásnak van egy markáns *differentia specificája*: e képzések világa „rejtett tantervként” a kisebbségi identitást is újratermeli.¹¹ A kisebbségi oktatás tehát kiemelt területe a kisebbségben élő nemzeti közösség megtartásának és erősítésének, így a nemzetstratégia szempontjából is kiemelt helyet élvez.

1.2. Az anyanyelvi oktatás helyzete Felvidéken

A 2001 és 2011 közötti népességfogyás a felvidéki magyar intézményrendszert is megtépázta. 2001-ben még 411 magyar többségű település volt a Felvidéken, de közülük már 144-ben nem működött magyar tannyelvű iskola. A nemzetiségi bevallás szerint magyar többségű települések száma a 2011. évi népszámlálási adatok szerint közel ötvennel csökkent. A 363 magyar többségű településre 2011-ben 227 magyar tannyelvű általános iskola jutott, azaz az iskola nélkül vegetáló magyar többségű falvak száma (136) statisztikailag ugyan csökkent, de közben 21 magyar tannyelvű iskolát be kellett zárni.¹²

A Szlovák Oktatási Információk és Előrejelzések Hivatalának (Ústav Informácií a Prognóza Školstva – UIPŠ) honlapján található hivatalos adatok szerint 2003 és 2011 között Szlovákiában a magyar nemzetiségű iskolakörű népesség 44 218 főről 34 203 főre, azaz 20 százalékkal csökkent. Kizárólag a nagyrócei és a rimaszombati járásban lettek többen ugyanezen időszak alatt a magyar nemzetiségű tanulók (előbbiben 24,1 százalékkal, utóbbiban 1,6 százalékkal gyarapodott a magukat magyar nemzetiségűnek tekintő tanulók száma).¹³

Ha az alapiskolás korú gyermekek arányát nézzük szlovákiai országos szinten, egy másik kutatásból¹⁴ kiderül, hogy a magyar nemzetiségűek száma a szlovákokhoz viszonyítva kisebb mértékben csökken. 2003 és 2013 között ugyanis a szlovákiai alapiskolás korú gyermekek száma 27 százalékkal csökkent, a magyar nemzetiségű diákok száma azonban csak 24 százalékkal, a magyar tanítási nyelvű alapiskolába járó diákok száma pedig „csak” 20 százalékkal voltak kevesebben 2013-ban, mint tíz évvel azelőtt. Említésre méltó ugyanakkor, hogy a kutatás tárgyát képező nyitrai járás magyar nemzetiségű diákjainak száma az országos

¹⁰ Will Kymlicka, Christine Straehle: Kozmopolitanizmus, nemzetállamok, kisebbségi nacionalizmus: a legújabb irodalom kritikai áttekintése, *Kellék filozófiai folyóirat*, 25. szám, Pro Philosophia Alapítvány: Kolozsvár, 2004, 190.

¹¹ Papp Z. Attila: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei, *Educatio*, 2012, 10.

¹² Morvai, Szarka 2012, 536. – Ezek az adatok kizárólag a magyar nyelvű iskolákra fókuszálnak, a kétnyelvű intézmények figyelmen kívül hagyásával. Mi a későbbiekben a kétnyelvű és magyar nyelvű iskolákkal is számolunk a felvidéki magyar tanítási nyelvű oktatási intézmények összegzésénél.

¹³ Morvai, Szarka 2012, 537.

¹⁴ Morvai Tünde: „Duplán teljesít”. Iskolaválasztás a Zoborvidéken, *Kisebbségkutatás*, 2013, 62-63.

átlagos csökkenésnek mintegy kétszerese, vagyis e régió különösen veszélyeztetett a magyar nemzetiségű alapiskolás korú diákok csökkenése tekintetében.¹⁵

Külön vizsgálati perspektívát jelent annak elemzése, hogy a magyar nemzetiségű gyermekek közül hány százalék jár magyar nyelvű iskolába. A szlovákiai hivatalos statisztikák¹⁶ kitérnek az oktatás nyelvére és a diákok nemzetiségére egyaránt, így ezt az összehasonlítást meglehetősen pontosan el lehet végezni. Ebből az következik, hogy az általános iskolások 20 százaléka nem az anyanyelvén tanul, és ez az arány egyre növekszik az egyes magasabb iskolai szintek felé haladva. Szlovákiában a középiskolák tekintetében ez az arány riasztóan magas, hiszen a magyar nemzetiségű diákok mintegy 67 százaléka tanul csupán anyanyelvű középiskolában.¹⁷

1.3. Az iskolaválasztás motivációi

Tudományosan többször bizonyítást nyert az a tétel, miszerint az anyanyelvű oktatás választása az adott közösség fennmaradását szolgálja.¹⁸ Ennek megfelelően kiemelt figyelmet érdemelnek azok a motivációk, amelyek a szülőket az anyanyelvű oktatás irányába terelik. Papp Z. Attila részletesen foglalkozik tanulmányában¹⁹ az iskolaválasztás kisebbségi perspektíváival. Az iskolaválasztás motivációi tekintetében az általános elméleti elemzés síkján haladva különbséget tesz aszerint, hogy az adott közösség a tömb régióba, vagy a szórványközegbe tartozik-e. Előbbi esetében a piaci és szociológiai modellek egyaránt érvényesülhetnek, míg utóbbiban vélhetően intenzívebben jelen lehetnek az oktatás nyelvvel kapcsolatos megfontolások is. Ezen felül azonban Papp Z. Attila megjegyzi, hogy bármely oktatási formára jellemző megfontoláson túl a külföldi magyarok oktatása két sajátos mozzanattal bír. Egyrészt van benne egy közösségi mozzanat, melyben az anyanyelvi oktatás a közösség hosszú távú fennmaradását szolgáló intézményrendszerként tétéleződik, hiszen az anyanyelvi oktatás pusztán léte a közösségi fennmaradás záloga. Másrészt megemlítené a méltányossági mozzanat is, mely a kisebbségi közösség összes tagja iskoláztatásának felvállalására készíti, különös tekintettel arra, hogy egy kisebbségi csoport humán erőforrás-készlete szűkösebb, mint a teljes társadalomé, így a kisebbségi iskola, miként a kisebbségi közösség sem engedheti meg magának, hogy bizonyos tanulókról, illetve társadalmi alsóportjairól lemondjon.²⁰

¹⁵ Az adatok az állami iskolákban tanuló diákokra vonatkoznak. – Morvai 2013, 62-63.

¹⁶ www.uips.sk

¹⁷ Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái, *Kisebbségkutatás*, 2012, 409.

¹⁸ Ld.: Morvai 2013, 60-61.

¹⁹ Ld.: Papp Z. 2012.

²⁰ Papp Z. 2012, 402-403.

Az iskolaválasztási motivációk ugyanakkor több tudományos értekezésben is megemlítésre kerültek. Morvai Tünde motivációs tényezőként említi az óvoda jelentőségét, a vegyes házasság hatásait, az iskola megnyíló osztályának várható létszámát, a szülők vívódását az iskolaválasztásban (gyermeküket szlovák iskolába írató magyar szülőkkel készített interjúkból kiderül, hogy mindannyian mérlegelték a magyar iskola lehetőségét, míg a gyermeküket magyar iskolába írató szülők döntésüket határozottan hozták meg), valamint a nyelvhasználati tér szűkülését.²¹ Ravasz Ábel dunaszerdahelyi központú kutatása során ismertette a szülőket az iskolaválasztás során leginkább befolyásoló tényezőket. Ezek közül kiemelkedően fontos a nyelvi kompetenciák elsajátítása, valamint a szülők iskolaválasztási tapasztalatai (ha a szülő is szlovák iskolába járt, valószínűleg gyermekének is szlovák iskolát választ).²²

1. táblázat. Magyar iskolák és iskolakezdők aránya a Felvidéken 2005 és 2015 között a Felvidéken

	Magyar és kétnyelvű iskolák a Felvidéken²³	Magyar iskolakezdők száma a Felvidéken²⁴
2005/2006	279	4366
2006/2007	273	4003
2007/2008	267	3881
2008/2009	263	3641
2009/2010	261	3695
2010/2011	259	3689
2011/2012	255	3662
2012/2013	252	3679
2013/2014	250	3672
2014/2015	248	3818

²¹ Morvai 2013, 64-70.

²² Ld. Lampl Zsuzsanna felmérési eredményeit, amelyek ezzel az állítással megegyező eredményt mutatnak. – Lampl Zsuzsanna: *Magyarok és szlovákok*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2008. 100.

²³ www.uips.sk – kizárólag az állami tulajdonú iskolák figyelembe vételével

²⁴ Adatok forrása: www.uips.sk, feldolgozta: Rákóczi Szövetség

2. A felvidéki magyar iskolaválasztás támogatása

2.1. Nemzetpolitikai törekvések

A külföldi magyar, így a felvidéki anyanyelvű oktatás támogatásának, és a magyar iskolaválasztási törekvések segítésének elsődleges jogalapja a Magyar Köztársaság Alkotmányában rögzített követelményhez kapcsolódik, mely szerint az anyaország felelősséget érez a határon túli magyarok sorsa iránt, és támogatni kívánja megmaradásukat a szülőföldjükön. Ezt a követelményt megtartotta, és bizonyos tekintetben erősítette az új Alaptörvény, melynek D. cikke értelmében „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.“

A külföldi magyarság anyanyelvű iskolaválasztásának támogatását a magyar állam elsősorban az oktatási-nevelési támogatás keretén belül valósítja meg, melynek jogalapját a 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról (a továbbiakban: státustörvény) 14.§. rendezi. Ennek értelmében a „magyar oktatás és kultúra ápolását céljának tekintő társadalmi szervezet közreműködésével a hatálya alá tartozó, óvodai, alap- és középfokú oktatási intézményben magyar nyelven vagy a magyar kultúra tárgyában tanulmányokat folytató kiskorúak nevelési, oktatási, valamint tankönyv és taneszköz támogatásban, továbbá a felsőoktatásban tanulók hallgatói támogatásban részesülnek.“ Ezen törvényi rendelkezés értelmében a magyar állam a Bethlen Gábor Alapon keresztül (a továbbiakban: BGA) 2010 óta közvetlenül a családokhoz juttatja el oktatási-nevelési támogatását. A támogatásra jogosult 3 éves kortól 18 éves korig minden olyan kiskorú, illetve szülei, akik magyar nyelvű nevelési vagy oktatási intézmény növendékei. Ennek keretében a BGA 2014-ben négymilliárd-háromszázharmincegy millió forintot fordított oktatási-nevelési támogatásra, nagyban hozzájárulva a magyar iskolaválasztás motivációs megalapozásához.

A Nemzetpolitikai Államtitkárság 2012 óta minden évben tematikus évet hirdet, a Magyar Állandó Értekezlet 2011. november 24-ei plenáris ülésén elfogadott a Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete című dokumentum alapján. Ennek során az anyagi támogatást a BGA Zrt. biztosítja, a program szakmai koordinációját a Nemzetpolitikai Államtitkárság látja el, a programot háttérkutatásokkal pedig a Nemzetpolitikai Kutatóintézet

alapozza meg. A tematikus évek sorát a „2012 a külhoni magyar óvodák éve” című program nyitotta meg. Ennek célja a magyar tannyelvű óvodák minőségének emelésével támogatni azokat a szülőket, akik az anyanyelvi oktatás fontosságát hiszik és vallják, valamint a magyarországi és Kárpát-medencei óvodapedagógiai jó gyakorlatokkal, módszertani segédanyagokkal támogatni azon külhoni magyar óvodapedagógusokat, akik szerepet vállalnak a gyermekek nemzeti identitásának erősítésében, a minőségi oktatás megteremtésében. A 2011-ben elfogadott nemzetpolitika stratégiai kereteit meghatározó dokumentumban ugyanis annak elfogadói nemzetpolitikai célokat határoztak meg: a külhoni magyar nemzeti közösségek számbeli, szellemi, gazdasági és jogi szempontból gyarapodó közösségek legyenek. Ennek érdekében, a magyar reprodukciós lánc fenntartásával, 2012-ben a külhoni magyar óvodák intézményeit, tehát a reprodukciós lánc első intézményi láncszemét kívánták megerősíteni. Egy évvel később a „2013 a külhoni magyar kisiskolások éve” elnevezésű program keretén belül a kisiskolák támogatására került sor, hiszen a kisiskolák jelentős szerepet vállalnak annak biztosításában, hogy az oda járó gyermekek magyar közösségekben szocializálódjanak, kapjanak minőségi anyanyelvi oktatást, aktív részesei legyenek közösségüknek, tisztában legyenek jogaikkal, és anyanyelvű oktatásban szerzett tudásukkal hozzájárulhassanak régiójuk felemelkedéséhez. 2014-ben a tematikus évek sorában a külhoni magyar felsősök, majd 2015-ben a külhoni magyar szakképzés éve következett.

2.2. A magyarországi civil szféra szerepe a külhoni magyar nyelvű iskolakezdés támogatásában – a Rákóczi Szövetség Beiratkozási Programja

A Rákóczi Szövetség és Alapítványa, együttműködve a Felvidéken működő Szülőföldön Magyarul Társulás regionális tagszervezeteivel, a Város és Vidéke Célalappal, illetve a magyar iskolákkal és óvodákkal, 2004 óta valósítja meg a Felvidéki Beiratkozási Programot azzal a céllal, hogy minél több magyar család vállalja gyermeke magyar iskolába íratását. Felvidéken elért pozitív eredmények alapján terjesztette ki a Szövetség 2013-ban a Beiratkozási Programot erdélyi és délvidéki területekre, így a Partiumi Bihar megyére, valamint a Délvidék szórványtelepüléseire, 2014-ben Horvátországra és Dés környékére, 2015-ben pedig a kárpátaljai Felső-Tisza vidékre.

A Program két fő elemből áll: az óvodai iskolaválasztási kampányból és a magyar iskolakezdő diákok beiratkozási ösztöndíj programjából. Az iskolaválasztási kampány keretében karácsonyi ajándécsomagot kap minden felvidéki magyarul beszélő óvodás, aminek része egy szülőkhöz szóló levél a magyar iskolaválasztás érveivel együtt. Ebben a levélben tesz ígéretet a Szövetség

arra, hogy amennyiben a szülők vállalják gyermekük magyar iskolába íratását, számíthatnak az iskolakezdést követően a Rákóczi Szövetség beiratkozási ösztöndíjára. A program célja, hogy ráirányítsa a magyar családok figyelmét a magyar iskolaválasztás fontosságára és helyességére. A Beiratkozási Program minden év decemberében, tehát a januárban és februárban esedékes iskolai beiratkozás előtt veszi kezdetét az óvodások megajándékozásával, illetve a szülők levél útján történő megszólításával. Ebben a levélben a Rákóczi Szövetség a magyar iskola előnyeire, az ott megszerezhető többlettudás lehetőségére, valamint a magyar közösség megmaradása és a magyar iskolaválasztás közötti összefüggésre hívja fel a szülők figyelmét. Ezen felül a Szövetség az óvodai ajándékkakció keretében megszólított gyermekek és szüleik részére megígéri, hogy magyar iskolaválasztás esetén számíthatnak a Rákóczi Szövetség beiratkozási ösztöndíjára. A beiratkozási ösztöndíj mértéke 10.000 Forint, amit támogatási szerződés keretében személyesen vehetnek át a magyar tanítási nyelvű (és kétnyelvű) iskolában tanulmányaikat megkezdő gyermekek szülei. A Szövetség a támogatás lehetőségét felhívás keretében teszi közzé minden évben az iskolai beiratkozásokat megelőzően, felvidéki partnerszervezetei, illetve a felvidéki óvodák és iskolák közreműködésével. Az ösztöndíjra igényt tartó családok ez irányú kérelmüket egy erre a célra készített pályázati adatlap kitöltésével tehetik meg, az iskolai beiratkozás alkalmával. Minden felvidéki szülő, aki gyermekét a magyar tanítási nyelvű alapiskola első osztályába íratja, jogosult a Rákóczi Szövetséghez benyújtott pályázat alapján a beiratkozási ösztöndíjra. A támogatás ösztönző szerepét kiemelve a pályázatok a teljes beiratkozási időszak alatt, a szeptemberi iskolakezdésig benyújthatók a Rákóczi Szövetség részére. A kitöltött pályázati adatlapokat az iskolák gyűjtik össze és küldik el közvetlenül a Rákóczi Szövetség postai címére, vagy közvetett módon a területileg illetékes Város és Vidéke Célalaprak adják át.

A Beiratkozási Program mögött nagyszabású társadalmi összefogás jött létre. A támogatók között mintegy kétszáz magyarországi önkormányzat, civilek, közéleti személyiségek és alapítványok sorakoztak fel. A Rákóczi Szövetség arra törekszik, hogy az egyes ösztöndíj átadási ünnepeken a program támogatói is jelen legyenek, és ebben a formában is kifejezzék szolidaritásukat és bátorításukat a gyermeküket magyar iskolába írató családok felé. A szükséges források megteremtése érdekében a Rákóczi Szövetség minden évben felhívást tesz közzé, melyben arra kéri az ügy iránt elkötelezett civil szervezeteket, önkormányzatokat, alapítványokat, vállalatokat, illetve magánszemélyeket, hogy vállalják fel egy vagy több felvidéki kisdíák támogatását, a tanulmányaikat magyar általános iskola első osztályában megkezdő diákok közül. A program keretén belül lehetőség van arra, hogy azok az

adományozók, akik meghatározott felvidéki régiót vagy települést kívánnak támogatni, ez irányú ajánlásaikat is megtehessek, illetve az átadási ünnepségeken is részt vegyenek, és személyesen adják át az ösztöndíjat a kisdíjak részére. Az utóbbi években rendszeresen immár több mint kétszáz önkormányzat támogatja lehetőségeikhez mérten kisebb-nagyobb összegekkel a programot. Több esetben a támogatást helyileg célzott régiókra, tipikusan testvértelepüléseik magyar iskolát választó lakosai számára ajánlják fel. A támogatók sorát erősítik ezen felül különböző nagyvállalatok is, amelyek sok esetben sikeralapú támogatás keretén belül szintén meghatározott régiók diákjait támogatják. A pozitív beiratkozási tendenciák ennek megfelelően további célzott támogatások életre hívását vonhatják maguk után. Az ösztöndíjprogram további pillérét képezik a magánszemélyek, akik szintén hozzájárulhatnak egy vagy több kisdíjak beiratkozási támogatásához. Ezen felül iskolai szervezetek is segítik adományaikkal a külhoni magyar iskolaválasztást.

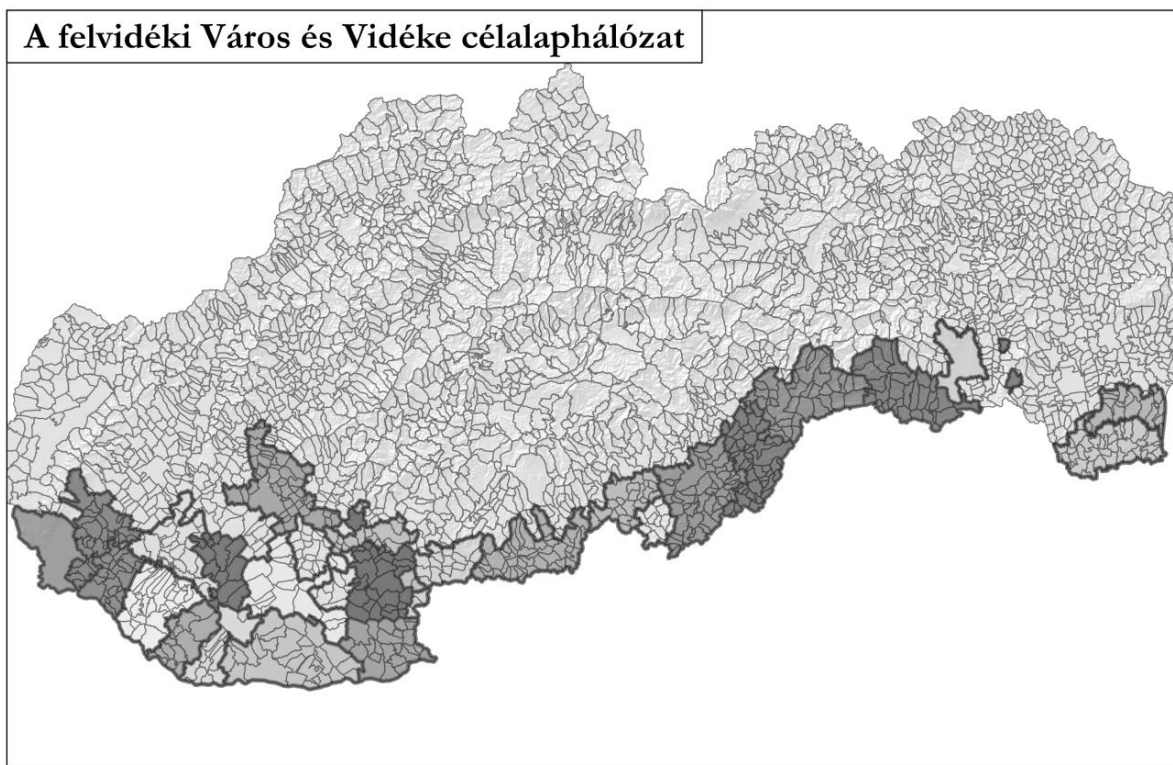
2.3. Szlovákiai szakmai és civil szervezetek a magyar iskolaválasztásért

A felvidéki magyar iskolaválasztást a magyar állam mellett több más szakmai és civil szervezet segíti, és tűzte annak ügyét zászlajára. Kiemelkedő szerepet tölt be ebben a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége (SZMPSZ), amely a Szlovákiában élő magyar nemzeti közösség művelődéséért felelősséget vállaló civil szakmai szervezet. Célja az anyanyelvű nevelést, oktatást, szakképzést, felnőttképzést és élethosszig tartó tanulást biztosító intézményrendszer megóvása és fejlesztése, valamint a magyar pedagógusok és oktatásügyi dolgozók érdekvédelme, munkájuk és szakmai fejlődésük támogatása, segítése.²⁵ Az SZMPSZ minden évben felmérést végez a felvidéki magyar iskolák körében, hogy a januári és februári beiratkozási időszakban hány magyar gyermek iratkozott be anyanyelvű képzésre az adott iskolában. Ezzel a felméréssel nagyban hozzájárulnak a szlovákiai magyar iskolaválasztás előrejelzéséhez, vagyis, hogy a tárgyév szeptemberében várhatóan hány magyar gyermek kezdi meg anyanyelvű tanulmányait az oktatási intézmények első osztályaiban. Különös jelentősége ennek a felmérésnek abban áll, hogy a februári előrejelzések alapján a beiratkozási határidő után, az előrejelzések fényében a szakmai és civil szervezetek még az iskolakezdés előtt kezdenek bele figyelemfelhívó és kampányrendezvényekbe, annak érdekében, hogy a szeptemberi iskolakezdés idejére a magyar diákok száma a februári beiratkozási adatokhoz képest emelkedjen.

²⁵ www.szmps.sk

A civil szervezetek sem maradnak ki a felvidéki magyar iskolába beiratkozást népszerűsítő kampányból. A Rákóczi Szövetség Beiratkozási Programja sem valósulhatna meg a 25 Város és Vidéke Célalap nélkül, melyek civil szervezetként működnek és fejtenek ki népszerűsítési tevékenységet a területükhöz tartozó községekben. Az egyéni kampánytevékenység mellett a Célalapok a területükön található magyar iskolákkal is felveszik a kapcsolatot, és hozzájárulnak az iskolák beiratkozási felhívásaihoz. Ezen minőségükben a Célalapok a Rákóczi Szövetség „karjait” jelentik, amelyek ennek folytán a legalsóbb szinteken is képesek eljutni a szülőkhöz és a pedagógusokhoz, hozzájárulva a minél hatékonyabb figyelemfelkeltéshez.

2. ábra. A Rákóczi Szövetség célalaphálózata, a Város és Vidéke Célalapok területi eloszlása

Mindemellett más országos civil és ifjúsági szervezetek is részt vállaltak a beiratkozás népszerűsítésében. Külön kampányt folytatott 2015-ben a Via Nova Ifjúsági Csoport, illetve az ezt megelőző években is felhívták a figyelmet a magyar iskolaválasztás fontosságára az olyan országos és országhatáron átívelő szervezetek, mint a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség, a Diákhálózat illetve a Szlovákiai Magyar Szülők Szövetsége.

3. A kutatás módszertana

Amikor az iskolakezdési és iskolai beiratkozási számokról értekezünk, többféle statisztikai kimutatással is találkozunk. Az időrendben első irányadó, iskolai beiratkozással kapcsolatos adat az adott év januári és februári beiratkozási számai mutatja (a továbbiakban: beiratkozási számok). Eddig kell a szülőknek előzetesen beíratni gyermeküket abba az oktatási intézménybe, ahol majd szeptemberben kezdik meg a tanulmányaikat. Ezeket a számokat a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége (SZMPSZ) a honlapján (www.szmps.sk) közli minden évben, egy általa elvégzett telefonos felmérés után. A második statisztikai adat, amely már a szlovák statisztikai adatok alapját képező hivatalos szám, az adott év szeptember 15-ei állapotot tükrözi. Ez annak kimutatása, hogy hányan kezdték meg tanulmányaikat az adott oktatási intézményben (a továbbiakban: iskolakezdési számok) az Oktatási Minisztérium részére biztosított adatszolgáltatás szerint. Ezeket az adatokat a Szlovák Oktatási Információk és Előrejelzések Hivatalának (Ústav Informácií a Prognóz Školstva – UIPŠ) honlapján (www.uips.sk) publikálják minden évben. Ezek az adatok képezik jelen tanulmány kimutatásainak alapját, a tanulmány során feltüntetett iskolakezdési adatok tehát a hivatalos szlovák statisztikára épülnek. Ezekbe beleértendő mind a kizárólag magyarul tanító oktatási intézmények, mind a kétnyelvű iskolák magyar nyelven tanuló iskolakezdői.

Az SZMPSZ által publikált beiratkozási számok és az UIPŠ által közölt iskolakezdési számok között azonban általánosnak mondható az eltérés. Ez leginkább annak tudható be, hogy bár a hivatalos határidőt februárra tűzik ki a beiratkozások esetében, ezen határidő elmulasztása sem lehet teljes érvényű az iskolalátogatási kötelezettség miatt. Akik ugyanis elmulasztják a februári határidőt, és később jelzik az iskoláknál gyermekük iskolakötelezettségét, az oktatási intézmények általában elfogadják a későbbi jelentkezést, aminek megfelelően általában magasabbak az iskolakezdési számok a beiratkozási számoknál. Ehhez még hozzátartozik az is, hogy a hivatalos szlovák UIPŠ adatok sem mutatják minden esetben a gyakorlatban érvényesülő képet, hiszen előfordulhatnak olyan esetek, hogy különböző családi és egyéni okok miatt a tanulmányaikat az iskolákban hivatalosan megkezdő gyermekek ténylegesen távol maradnak az oktatási intézménytől, iskolát váltanak, vagy a későbbiekben hagyják el az iskolát.

4. Magyar iskolaválasztás a Felvidéken 2004 és 2015 között

4.1. Iskolakezdési tendenciák 2004 és 2013 között

Amíg 2004 és 2005-ben stabilan 4300 körüli volt a magyar iskolakezdők száma, addig a 2006 és 2008 közti adatok drasztikus visszaeséről tanúskodnak. Ennek alapján három év alatt,

évente 200, összesen pedig több mint 600 magyar iskolakezdővel lett kevesebb a Felvidéken. A magyar iskolába beíratott gyermekek száma azonban az összes iskolába beíratott gyermek számához viszonyítva csupán kisebb mértékben csökkent ezen időszak alatt, ami arra utal, hogy a gyermekeiket szlovák iskolákba beírató szülők vagy családok körében is csökkent a gyermeklétszám. 2008-tól stabilizálódott a magyar iskolakezdők száma, és kisebb-nagyobb eltérésekkel 2013-ig maradt a 3600 körüli magyar iskolakezdő szám.

2. táblázat. A magyar tanítási nyelvű iskolában tanulmányaikat elkezdő diákok számarányának változása 2004 és 2013 között²⁶

	A magyar iskolakezdők száma a Felvidéken	A 25 Város és Vidéke célalapterületen a magyar iskolakezdők aránya az összes iskolakezdő számához viszonyítva
2004	4 359	38,28%
2005	4 366	38,46%
2006	4 003	37,64%
2007	3 881	36,99%
2008	3 641	38,75%
2009	3 695	38,21%
2010	3 689	36,83%
2011	3 662	36,46%
2012	3 679	36,44%
2013	3 672	35,71%

A 2004 és 2013 közti időszakban 16,64 százalékkal csökkent a magyar iskolába beíratott gyermekek száma, valószínűsíthetően a demográfiai lejtmenet következményeként is. Ezt az is alátámasztja, hogy a magyar iskolába beíratott gyermekek számaránya az összes beíratott gyermek számához viszonyítva a vizsgált régiókban az elmúlt kilenc év viszonylatában csupán 2,78 százalékkal csökkent.

4.2. Iskolakezdési tendenciák 2014-ben és 2015-ben

2014-ben az előző évek adataihoz képest kiugró iskolakezdési adatok jelentek meg a hivatalos szlovák statisztikai nyilvántartásban. Ezek szerint mintegy 146 fővel nőtt a felvidéki magyar iskolakezdők száma. A 2008-tól stabilizálódott iskolakezdési adatok tehát újra kimutatható és látványos növekedést produkált. A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége által 2015 februárjában végzett felmérésből kiderült, hogy 52 fővel nőtt a magyar iskolába beiratkozó diákok száma a 2014-es beiratkozási számokhoz képest, így a szeptemberi tényleges

²⁶ Adatok forrása: www.uips.sk, feldolgozta: Rákóczi Szövetség

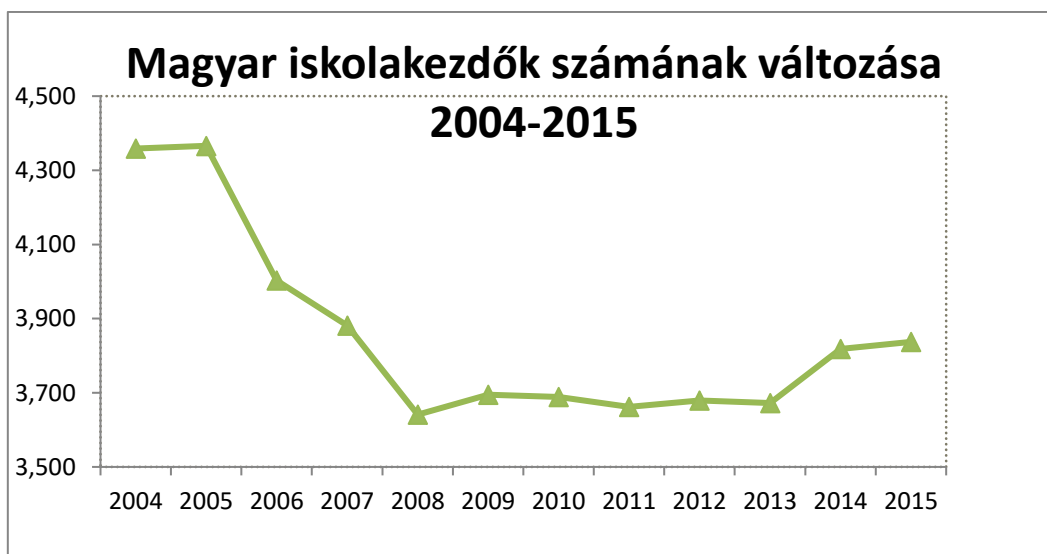
iskolakezdési adatok tekintetében emelkedés volt várható. A várakozásnak megfelelően a hivatalos iskolakezdési adatok alapján 2015-ben is nőtt a magyar iskolakezdők száma 19 fővel, ami a tavalyi kiugró növekedés fényében is különösen pozitív eredmény.

3. táblázat. A 2014. szeptember 15-ei állapotot tükröző hivatalos szlovák iskolakezdési adatok²⁷

	A magyar iskolakezdők száma a Felvidéken	A 25 Város és Vidéke célalapterületen a magyar iskolakezdők aránya az összes iskolakezdő számához viszonyítva
2011	3 662	36,46%
2012	3 679	36,44%
2013	3 672	35,71%
2014	3 818	35,71%
2015	3 837	36,14%

A 2005 és 2008 közti kiugró csökkenést követő, 2013-ig tartó stabilizálódott időszakot követően 2014-ben újra jelentős növekedési pályára állt a felvidéki magyar iskolakezdők száma, amely növekedés bár kisebb mértékben, de 2015-ben tovább folytatódott.

3. ábra. Magyar iskolakezdők számának változása 2004 és 2015 között

Külön vizsgálati szempont, hogy az egyes régiókban hogyan alakult a magyar iskolakezdők száma 2014-ben, összehasonlítva a 2013-as évvel. Azért érdemes a 2014. évi adatokat vizsgálni, mert amíg 2013 és 2014 között 146 fővel növekedett a magyar iskolakezdők száma, addig 2014

²⁷ Adatok forrása: www.uips.sk, feldolgozta: Rákóczi Szövetség

és 2015 között csupán 19 fővel, így célszerűbb a nagyobb növekedés adatait részletesebben megvizsgálni az esetleges következtetések levonása céljából.

4. táblázat. A magyar iskolakezdők számának változása célalapterületenként 2013-2014-ben²⁸

	2013	2014	2013/2014		2013	2014	2013/2014
Dunaszerdahely	366	353	-3,55%	Párkány	143	216	51,05%
Érsekújvár	129	137	6,20%	Nyitra	23	21	-8,70%
Fülek	158	148	-6,33%	Rimaszombat	377	430	14,06%
Galánta	197	191	-3,05%	Rozsnyó	119	126	5,88%
Gúta	140	116	-17,14%	Somorja	139	150	7,91%
Ipolyság	89	79	-11,24%	Szenc	45	31	-31,11%
Királyhelmec	190	186	-2,11%	Szepsi	143	141	-1,40%
Komárom	449	521	16,04%	Tornalja	251	308	22,71%
Léva	15	14	-6,67%	Vágsellye	119	98	-17,65%
Losonc	43	34	-20,93%	Zselíz	88	89	1,14%
Nagykapos	163	166	1,84%	Kassa	23	18	-21,74%
Nagykürtös	42	37	-11,90%	Pozsony	34	39	14,71%
Nagymegyer	187	169	-9,63%				
				ÖSSZESEN	3672	3818	3,98 %

2014-ben a pozitív előjelű, tehát a magyar iskolakezdőkben gyarapodó régiók közé tartozik Érsekújvár (6,2%), Komárom (16,04%), Nagykapos (1,84%), Párkány (51,05%), Rimaszombat (14,06%), Rozsnyó (5,88%), Somorja (7,91%), Tornalja (22,81%), Zselíz (1,14%) valamint Pozsony (14,71%).

Külön említést érdemel, hogy földrajzilag az ország mely régióiban találhatóak a „jól teljesítő” célalapterületek. Amennyiben a dél-szlovákiai országrészt két nagyobb területre szeretnénk bontani, nyugati és a keleti részre, a legcélszerűbb, amennyiben ezt a „határvonalat” Ipolyságtól keletre húzzuk meg. Ennek értelmében a 10 gyarapodó célalapterületből 6 az ország nyugati felében, 4 pedig a keletiben jelentkezik. Ha a konkrét számarányokat is megvizsgáljuk, ezen elhatárolás alapján az 6 jól teljesítő nyugati célalap területén 982-ről 1152-re nőtt a magyar iskolakezdők száma, ezzel 170 fős növekedést produkálva a célalapterületeken, addig a keleti célalapok tekintetében 910-ről 1030-ra nőtt a magyar iskolakezdők száma, 120 fős növekedést

²⁸ Adatok forrása: www.uips.sk, feldolgozta: Rákóczi Szövetség

produkálva. Megdőlni látszik tehát az a tévhit, hogy a magyar iskolakezdők gyarapodása leginkább az ország keleti részében élő roma lakosság demográfiai fölényének tudható be.

5. táblázat. A 2014-ben jól teljesítő célalapterületek kelet-nyugati megoszlása²⁹

A jól teljesítő „nyugati” célalapterületek			A jól teljesítő „keleti” célalapterületek		
	2013	2014		2013	2014
Érsekújvár	129	137	Nagykapos	163	166
Komárom	449	521	Rimaszombat	377	430
Párkány	143	216	Rozsnyó	119	126
Somorja	139	150	Tornalja	251	308
Pozsony	34	39			
Zselíz	88	89			
Összesen	982	1152	Összesen	910	1030
Növekedés		+170	Növekedés		+120

5. Konklúzió

Amint láthattuk, a tragikus demográfiai helyzet és asszimilációs ráta ellenére az elmúlt években megállt a magyar iskolakezdők fogyása, sőt, az elmúlt két évben jelentős növekedést is produkált. Ez az egész magyar nemzetpolitika, illetőleg a magyar iskolaválasztást népszerűsítő és támogató szakmai és civil szféra sikere. Bár tudományosan nem kimutatható, hogy e siker mekkora részben tulajdonítható az egyes beiratkozást és iskolakezdést népszerűsítő programoknak, de a pozitív eredmények egyértelmű visszaigazolásai az elmúlt évek munkájának és befektetésének. Bár a magyar iskolaválasztást népszerűsítő programok határfoka nehezen mérhető pontosan, a programokkal kapcsolatban érkezett visszajelzések arról tanúskodnak, hogy különösen a személyes találkozások mély hatást tudnak gyakorolni a szülőkre, és a beiratkozási és iskolakezdési számok is azt támasztják alá, hogy a kampánynak van kimutatható eredménye.³⁰

²⁹ Adatok forrása: www.uips.sk, feldolgozta: Rákóczi Szövetség

³⁰ Morvai Tünde: Mit mutatnak a tavalyi beiratkozási számok? 2015. február 6.

<http://www.bumm.sk/regio/2015/02/06/mit-mutatnak-a-tavalyi-beiratkozas-szamok>